

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal

E-ISSN: 2602-3792

Haziran/June, 2020/ 4 (1): ss-pp 239-258

Kur'an'da Kadınla İlgili Yerel Kültürün Fenomenolojisi

Phenomenology of Native Culture About Women in The Qur'an

Zeynep Katmer

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi
Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies
Ankara-Turkey, zeynepktr@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9920-8650>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: Nisan/ April 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: Haziran/ June 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran / 15 June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran / Summer-June

DOI: <https://doi.org/10.46595/>

Cite as / Atıf: Katmer, Zeynep. "Kur'an'da Kadınla İlgili Yerel Kültürün Fenomenolojisi".
Journal of Analytic Divinity, 4/1 (June 2020): 239-258.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Öz

İnsanoğlunun fitratında bulunan aidiyet duygusu, insanın tarih boyunca toplumuna ve kültürüne bağlılığının nedeni olmuştur. İnsanlar, içinde buldukları toplumları kültürleri üzerinden karakterize ederek bu yolla maddi manevi değerlerini, birliklerini, kimliklerini nesilden nesile aktarmış ve korumayı başarmıştır. Toplumlar, küreselleşen dünyada, yerel kültürlerini muhafaza etmeye çalışarak etkileşimde oldukları evrensel değerlerle ortak paydada buluşabilme eğilimi göstermiştir. Bu çalışmanın konusu toplumsal kurumlar bağlamında Kur'an'da kadın ile alakalı yerel kültür izleri taşıyan ayetleri ele almaktır. Araştırmanın amacı ise yerel kültür bağlamında Kur'an'ın kadına ilişkin olay, olgu, betimleme ve anlatımlarını fenomenolojik tarzda yerellik-evrensellik bağlamında tartışmaktır. Çalışma fenomenolojik yöntem temelli tarihsel-dokümantasyon tekniği bağlamında yürütülmüştür. Sonuç olarak kadına dair yerel kültürün Kur'anî boyutlarının, kadının evliliği, aile içerisindeki konumu, sosyal hayat içerisindeki durumu üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca kadına ilişkin hükümlerin yerel kültürün evreninde şekillendiği görülmektedir. Bunun yanında sosyolojik olarak bakıldığında Kur'an'ın Arap toplumu içerisinde kadına yönelik tutumunun, evrensellik içeren temel insani haklar çerçevesinde değiştirilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Yerel kültür, Kur'an, Küreselleşme, Arap toplumu

Abstract

The sense of belonging, which is a disposition of humankind, has been the reason for its attachment to the society and culture throughout history. Humankind has succeeded in protecting its material, spiritual values, its unity, and identities, and transferring them from generation to generation, by characterizing the societies they are in through their cultures. Societies tend to find common grounds universal values they interact while trying to preserve their local culture in a globalized world. The subject of this study is to address the local cultural traces related to women in the Quran in the context of social institutions. The purpose of the research is to discuss the Qur'an's events, facts, descriptions and narratives about women in the context of phenomenology in the context of locality-universality. The study was carried out in the context of historical-documentation technique based on phenomenological method. As a result, it is seen that the Qur'anic dimensions of the local culture about women are related to the marriage of women, their position in the family, their status in social life. Additionally, it is seen that the provisions regarding women are shaped in the universe of local culture. Additively to this, it is understood from the sociological perspective that the Qur'an's attitude towards women within the Arab society is tried to be changed within the framework of basic human rights that includes universality.

Keywords: Woman, Local Culture, Qur'an, Globalization, Arab societies

Giriş

Kültür, insanlığın yaşam sürecinde hayata dair kodlarını taşıyan, yaşamının şekillenmesini etkileyen dinamik bir oluşumdur. Diğer bir ifadeyle kültür kavramı, insanların paylaştığı değer yargılarını, inançlarını oluşturan algılarını, günlük yaşam pratiklerinin bütününe yansıtan zihinsel bir yapılandırma (Yahyağil, 2019, 18). Kültür kavramı bir toplumdaki kültürel öğeleri, kuram ve süreçleri, bunların karşılıklı ilişkilerini temsil eden kavramsal ve soyut bir modeldir (Emiroğlu, 2003). Toplum tarafından tarih boyunca yaratılan bütün maddi ve manevi değerler, bu değerlerden yararlanılması ve bunların gelecek kuşaklara aktarılması şeklinde tanımlanmaktadır (Ergün, 2000, 50). Toplumun bireyleri tarafından sonradan kazanılmış değer ve alışkanlıklarını ifade eder. Bu yönüyle kültür, insanları diğer canlılardan ayıran sembolik kapasiteleridir (Journet, 2009, 16).

Kültürün içerisinde bireyin ve toplumun yaşamsal tecrübeleri vardır. Birey ve toplum benliğini taşıdığı kültürel kimlikle anlamlandırır. Kültürle birlikte şekillenen insan, kültürü hem üretir, hem kullanır, hem de değişmesini ve dönüşmesini sağlar (Subaşı, 2017, 204-205). Kültür insana yaşantısını belirleyecek şekilde etki eder. Bir toplumun yaşama süreci olarak kuşaktan kuşağa aktarılır. Bir grubun arasındaki ortak mülkiyettir. Kabul edilebilir ortak davranış modeli oluşturan kültür, insanların birbiriyle etkileşim halinde olması sonucu sosyolojik bir aktarımla gelecek kuşağa aktarılır, aktarılma sürecinde doğası gereği değişimlere uğrar (Kirman, 2011, 195).

Toplumda yaşamakta olan kişilerin ve grupların tanımlamaları sahip oldukları kültür ve kültürel değerler üzerinden yapılır. Kişiler ve toplumlar, kültürlerini istedikleri gibi şekillendirme, çevresine yansıtma, hayat pratiklerinde kullanma ve gittikleri her yere taşıyabilme hakkına sahiptir (Gündüz, 2015, 42). Her toplumun kendine has kültürü onun diğer kültürlerden ayırır. Bir toplumu diğer toplumdan ayırdığı gibi kendi içerisinde de yerellikler barındırır (Günay, 2008, 27-28). Kültür, antropolojik anlamda yerelleştirilmiştir. Yani kültür, ulus-devlete kadar esnetilebilecek belli bir kulvarda yaşayan toplumların bu birliktelikleri içinde zamanla geliştirdikleri tikel toplumsallık ve düşünsellik tarzlarıdır. Geçim şekilleri, toplumsal grupsallaşmaları, siyasal, dinsel yaşam tarzları vb. gibifarklı kültürlerle olan etkileşimleri ve bu etkileşimden kaynaklanan değişimleri göz önünde bulundurularak kültür tikel olması özelliğiyle tanımlanmıştır (Emiroğlu, 2003, 38).

Kültürün aktarım aracı dildir. Hiçbir kültür dil olmadan var olamaz. Dil kültür yapısını bir arada tutar (Akkaya, 2006, 53). Dil toplumsal bir olgudur, dildeki ifadelerin anlamının kaynağı toplumdur. Her sözcük bir uygarlığı dile getirir. Böylece her dil belli bir toplumu yansıtır (Vardar, 1982, 11-13). Milletler dilini, kültürünü, yüzyıllar boyunca etkilendiği medeniyetlerden bir şeyler katarak yoğurur ve geliştirir. Milletlerin kullandığı diller, onların yaşadıkları zaman dilimine ait değerleri, sahip olduğu inançları ve sosyo-ekonomik durumları hakkında bilgi verir. Bir bakıma yaşanan çağların tarihinin özetini anlatır (Kaplan, 2012, 143).

Bu çalışmanın konusu toplumsal kurumlar bağlamında Kur'an'da kadın ile alakalı yerel kültür izleri taşıyan ayetleri ele almaktır. Araştırmanın amacı ise yerel kültür bağlamında Kur'an'ın kadına ilişkin olay, olgu, betimleme ve anlatımlarını fenomenolojik tarzda yerellik-evrensellik bağlamında tartışmaktır. Çalışma fenomenolojik yöntem temelli

tarihsel-dokümantasyon tekniği bağlamında yürütülmüştür. Fenomenolojik yöntem farkında olunan ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde bilgi sahibi olunmayan konularda olgulara odaklanmaktır (Yıldırım - Şimşek, 2019). Fenomenolojik yöntemden kastımız toplumda kabul edilen yaşantıların arkasındaki gerçeklere derinleşebilmektir. Tarihsel-dokümantasyon tekniği kullanılırken yerel kültür kavramının daha iyi anlaşılması için sözlüklere, sosyoloji kitaplarına başvurduk. Kur'ânî bağlamını açıklarken çeşitli tefsirlere ve Arap kültüründe kadının sosyal yapı içerisindeki konumunu anlatan kitaplara başvurduk. Bu yöntem ve teknik bağlamında ayetler anlaşılma, karşılaştırma ve yerel kültür içinde bağlamları dikkate alınarak incelenmiştir. Çalışmamız Kur'an'ın genel kadın algısıyla alakalı olan ayetleriyle ilgili olmayıp, yalnızca Arap toplumundaki kadına yönelik ayetleri ile sınırlıdır.

Konuyla ilgili gerek kadına alakalı gerek cahiliye adetlerinin Kur'an'a yansımalarıyla alakalı pek çok çalışma yapılmıştır. Gündüz'ün (2014) "Esbâb-ı Nüzül'de Kadın Faktörü ve Kur'an Ahkâmındaki Rolü" adlı çalışmada, Kur'an'da kadın ile alakalı ayetlerin ve surelerin iniş sebepleri incelenmiştir. Kadına alakalı ahkâm ayetlerinin fıkhi yönlerine değinilmiştir. Duman'ın (2006) "İslamiyet Öncesi Arap Foklorünün Kur'an'daki Yeri" adlı çalışması mevcuttur. Yazar bu çalışmada Arap kültürüne yönelik ayetleri tespit ederek Kur'an ile ilişkisini açıklamıştır. Oruç'un (2016) "Klasik ve Modern Dönem Kaynaklarında Kadın Algısı" adlı doktora tezi konumuz ile bağlantılı olan bir çalışmadır. Bu çalışmada yazar kadınlarla ilgili olan bütün ayetleri klasik ve modern dönem kaynaklarıyla karşılaştırarak incelemiştir. Ancak bu çalışma genel kadın algısıyla ilgili olup, ayetler yorumlanırken her ne kadar ayetlerin tarihsel bağlamları açıklansa da Arap kadını ile doğrudan bağlantılı ayetler şeklinde özel bir çalışma değildir. Dindi'nin (2014) "Kur'an'da İslam Öncesi Kültürün İzleri" adlı çalışmada Kur'an'da kadın ve aile konusunda İslam öncesi kültürün izleri adı altında geniş bir bölüme yer vermiştir ve Arap toplumuna ait gelenekler tarihsel bağlamda incelenip açıklanmıştır. Ancak bu çalışmalarda başta yöntem olmak üzere olgulara yaklaşım farklılıkları ve konunun Kur'an'da yerel kültürle ilişkilendirilmiş şekilde evrensellik ve yerellik bağlamında tartışılmış olması söz konusu değildir.

1. Fenomenolojik Olarak Yerellik ve Yerel Kültür

Sosyolojik anlamda yerellik evrenselin zıttı olup belli bir bölgeye zamana ve mekâna ait yaşam pratiklerini ve yerel olma durumunu ifade eder (Okumuş,2007, 70). Yerellik kurumsal bir terim olup, farklı anlamlarda da kullanılabilir. Birçok yazar tarafından farklı anlamlara gelecek şekillerde kullanıldığı için kavram çeşitliği belirtir, bu durum yerelliğin tanımlanmasını zorlaştırır. Yerellik ya da yerel kelimelerinin kullanım biçimlerini birbirinden ayırmak gerekir. Yerel olanlar, "bizim gibi insanlar" ile yerel olmayanlar "yabancılar" arasındaki ayırım belirli bir coğrafyada yaşayan insanlara ait olduğunu ifade eder. Belirli bölgede var olan kültürün veya milli kültürün genel özelliği yerel ile yerel olmayan arasında ayırım oluşturmaktır (Urry, 2018, 113-116). Yerellik toplumun bir parçası olanı ifade etmek için kullanılır. Yakınlığın, paylaşılan değerlerin ve ortak kabullerin tecrübesini ifade eder (Back, 2014, 114).

Toplumsal yaşam, mekân ve zaman yerelliğin boyutlarıdır. Yerellik sosyal ve kültürel anlamda diğerlerinden ayırt edilecek şekilde farklılıklar barındırmayı ifade eder. Yerellik sınırları oluşturulmuş bir bölge içerisinde yaşayan insanların kendilerine özgü kültür biçimini, sosyal yaşam pratiklerini, dini, siyasi tecrübelerini ekonomik vb. durumlarını, düşünme şeklini ve kimliğini ifade eder. Yerelliğin etkileşimin yönü olan ve bu etkileşimin belli bir mekânda yoğunlaşmasını sağlayan önemli faktör sınırları belli fiziksel bölgedir (Giddens, 1999, 460).

21. yüzyıl düşünürleri yerel kültürü coğrafyanın şekillendirdiği milli kültürün parçacıkları olarak tanımlar. Milli kültürün içinde bulunan şekillenerek bölünerek kendine ait kimlik ve coğrafyayı yansıtan kültürlere yerel kültür denir. Yerel kültürler yer aldıkları milli kültürlerin içerisinde farklılıklar barındırarak varlığını sürdürür, ortak kültürel değeryargılarını ifade eder ve etnik bir yapıya sahiptir. Etnik kökene vurgu yapan milli kültür, bir milleti millet yapan ırk, dil, din, bayrak, örf, adet, gelenek, göreneklere ve yaşamış olduğu toprak parçasını anlamlandıran, o milletin sahip olduğu ortak değer yargılarını ifade eder. Milletlerin kültürü zaman içerisinde değişse de ulusal değerleri baki kalarak nesilden nesile aktarılır. Sanat anlayışı, bir yöreye ait ezgiler, inanış şekilleri, müzik, oyun havaları, yeme-içme şekilleri, giyiniş tarzları vb. gibi kültürel desenler yerel kültür unsurlarını oluşturur. Bu yaşanmışlıklarda, doğuştan gelen ve toplumların ayrışmasının nedeni olabilecek ilkel sınıfsal ayrımlar değerlendirmede ölçüt değildir. Toplumun farklılık barındıran, her kesiminden alınan ortak değerlerin tümünü ifade eder (Eren, 2008, 17).

Yerel kültür belli bir bölgenin başka toplumların kültürlerinden etkilenmeden kendine özgü sınırlar içerisinde, gelenek ve göreneklerin yaşam şekillerinin korunmasıyla ortaya konularak elde edilir. Folklorik özellikler gösteren yerel kültür, belli bölgeye ilişkin kimlik ortaya koyar. Gündelik yaşamın devam ettirilmesinde büyük rol oynar ve hayat yerel kültüre göre şekillenir. Toplumlar arası etkileşimlerin artmasına bağlı olarak yerel kültürlerde küresel anlamda açılımlar yaşamaktadır (Alver, 2010, 72).

1.2. Küresellik Yerellik İlişkisi ve Küre-yerelleşme

Yerellikten bahsedilirken küresele de değinmek gerekir. Çünkü küreselleşme kavramı ortaya çıkınca yerellelikle birlikte tartışılmaya başlanmıştır (Okumuş, 2006, 74). Küreselleşme¹ kültürün, yaşanan coğrafyanın dayattığı toplumsal düzenlemelerin ve kısıtlamaların etkisini kaybetmesine ve etkinin kaybedilmesinin fark edilmeyecek derecede normalleşmesine sebep olan süreçtir. Dünyanın her yerini bir bütün olarak algılamayı sağlayan bilinçtir (Marshall, 1999, 449; Güngör - Tokur, 2018). Küreselleşme süreci yerel olayların zaman içerisinde mekânlarla bağlantılı olarak dönüşümünü sağlar. Yerel olaylar üzerinden zaman geçtiğinde ve mekân değiştiğinde yeni bir anlam kazanır (Gelekçi, 2011, 275). Zaman ve mekânların uzaklaşmasına göre, toplumdaki yerel olaylar şekillenir ve küreselleşme bu şekil alma sürecini ifade eder, farklı toplumlardaki bağlantı biçimlerini ortaya koyar (Giddens, 2010, 62-63).

¹ Küreselleşme ve Küre-yerelleşme kavramını burada kullanmamızın nedeni, öncelikle yerellelikle olan bağlantısına dayanmaktadır. Küreselleşme kavramını bu çalışmada evrenselleşme bağlamında kullanacağız. Kur'an'da Arap toplumundaki kadına yönelik yer alan ayetlerde, düzenlenen ve değiştirilen yerelliklerin arkasındaki olgusal küresel değerleri ve evrensel değerleri tartışacağımız için bu kavramlara değinmek istedik.

Küreselleşme ve yerelleşme süreçleri birbirini desteklemektedir. Küreselleşme yerelliğin karşıtı olmayıp eş zamanlı bir süreci ifade eder. Robertson, yerelliği sadece bölgesel aidiyet olarak ifade etmekten ziyade yerel ve küresel ilişkinin aslında bir kültür oluşturma konusunda birbirlerinin uzantısı olabileceğini söyler (Aktı, 2008, 80). Robertson bu süreçlerin analizini yorumlayıcı bir biçimde yapılması gerektiğini ifade eder.

Burada gündeme gelecek olan kavram küre-yerelleşmedir. Küre-yerelleşme kavramı evrensel ve yerel olan olayların birbiri içerisine geçmiş olduğu eş zamanlı süreci ifade eder. Bu süreçte yerellik küreselleşmeye karşı direnç oluşturmaz (Aslanoğlu, 2000, 136-137). Küre-yerelleşmede kültürler, karşılaştıkları evrensel değerleri kendi kültürleriyle sentezleyerek dönüştürmeyi ve topluma kazandırmayı hedefler. Bunu yaparken kültürünün özünden ödün vermeyerek karakterine uygun olanı alır, gelişiminde ve büyümesinde yarar sağlayacak şekilde formülize eder. Yerel kültüre ait formlar tam anlamıyla kaybolmadan küresel kültürle birleşerek kendine yeni bir alan sağlar (Friedman, 2000, 301). Küreselleşmeyle birlikte kültürler arasındaki temas yoğunlaşarak artar. Bu durum kültürel olayların ve kültürel değişimin yayılmasını sağlar. Küreselleşmenin etkisiyle yerel kültürler, diğer kültürler değişir ve birbirine benzeyen basit kültüre dönüşür (Tartaglia - Rossi, 2015, 106).

Küreselin etkilerinden sakındırılmış bir yerellik düşünülemez olduğu gibi bunun yanında da yerelin kendini ifade edebilmesine küreselin olanak sağlayan yapısı sayesinde aralarında etkileşim yaşanmaktadır (Şen, 2008, 159). Yerelin küresele tepkisi oldukça farklılaşabilir, bu tepki yalnızca direnme ya da reddetme şeklinde değildir. Yerelin küreselleşmenin bir sonucu olarak görüldüğü zamanlar vardır. Bunun sebebi yerele ait düşünce, söylem ve kazanımların küresel hareketle yaygınlaştığı gerçeğidir. Küresellik ve yerelliğin bu şekildeki etkileşimi kültürel özgünlüğü doğurmuştur. Yerel tepkilerin önemi küreselleşmenin nasıl sona ulaştığına, küreselleşmenin önemi de yerel kültürleri sonunda nasıl bir dönüşüme uğrattığıdır. Berger'e göre küreselleşme ve yerli kültür arasındaki kesişimin olası dört sonucu vardır:

- “1.Yerel kültürün yerini küreselin alması
2. Küresel ve yerel kültürler önemli bir birleşme yaşamadan bir arada var olması
- 3.Evrensel kültür ile yerel kültür arasında bir sentezin oluşması
4. Güçlü bir etkiye sahip olan yerelliğin küreseli reddetmesi” (Hsiao, 2012).

2. Kur'an'ınDili ve Yerellikle İlişkisi

Kur'an'ın iletlediği mesajın amacı, toplumu hatta bütün insanlığı gerçekten ve doğru algılamaktan uzaklaştıran inançları ve değer yargılarını değiştirmektir. Değişime muhatap olan insanın mesajı algılayabilmesi için beşer bir peygamber gönderilmesi ve mesajın da bu peygamberin dilinde olması Allah ve insan ilişkisinin kurulabilmesi açısından kaçınılmazdır. Bu anlamda vahiy belirli bir yaşam görüşünü benimsemiş olanların bilgi birikimini içeren bir terminolojiye sahiptir (Macit, 1996, 27-34). İndiği dönemin tarihi ve toplumsal gerçeklikleriyle kurduğu ilişki yalnızca teorik düzeyde açıklama değildir.

Arapçanın günlük konuşma dili olarak kullandığı kelime ve cümle kalıplarıyla Kur'an'da emir, yasaklama, müjdeleme ve dikkat çekme ibareleri kullanılmıştır. Bu bağlamda Kur'an'da geçen ifadeler Arapçanın kullanımının yanında dili kullanan insanların anlayışlarını ve yaşam tecrübelerinin izlerini taşır. Kur'an'ı anlamak onun indiği toplumun yaşam muhayyilesini anlamakla mümkündür. Kur'an'ın kullandığı dilin ifadelerinden yola çıkarak Arap toplum yapısı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bunun yanında Arap toplumunda yapılan değişiklikleri ortaya koymak Kur'an'ın dünya görüşünü anlamak için atılması kaçınılmaz bir adımdır (Koç, 2018, 62-68). Kur'an'ın indiği toplum üzerinde hedeflediği değişim Cahiliye dönemine ait örf ve âdeti tamamen ortadan kaldırmak yönünde değildir. Uslubu *ibkâ*², *ıslâh*³, *ilgâ*⁴ üzere olduğu dikkat edilmesi gereken önemli hususlardan biridir. Bu bağlamda Kur'an Cahiliye örfüne ait doğru bulduğu hususları devam ettirmiş (*ibkâ*), yanlış bulduklarını reddetmiş (*ilgâ*) ve düzenlenmesi gereken uygulamaları değiştirerek (*ıslâh*) devam etmiştir. Yani bir toplumun değişmesini hedeflerken tamamen inkılap anlayışı barındırmaktan ziyade aşama aşama ihtiyaca göre bir değişim hedeflemiştir. Özellikle sosyal konularda ihtiyaç gözetilerek duruma göre hareket eden bir üslubu benimsemiştir. Durumsallığa yönelik yaptırımlar yerel kültürün izlerini taşımaktadır. Evrensellik barındıran ilkeler zaman zaman yerellik içeren durumlar üzerinden anlatılmıştır (Kırca, 2017, 20).

Kur'an Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemin olaylarına yer vererek beşeri tecrübenin özelliklerini örneklemiştir. Belli olaylar yerele vurgu yapsa da yalnız Kur'an Arap kültürünün değil insanlığın yaşayışına hitap etmektedir ve bu O'nu evrensel yapan bir yönüdür (Watt, 1982, 49). Nitekim Kur'an'ın belli bir tarih içerisindeki yaşanan olay olgusu üzerinden hitap etmesi O'nun evrenselliğini gerçekleştirebilmesinin imkânını sunar. Yaşanacak farklı toplumsal ve tarihsel koşullarda yeniden güncelleşebilmesini mümkün kılar (Özsoy, 2018, 198). Kur'an'ın indiği dönemin şartlarında temel özgürlükleri düzenlemeye yönelik yaptırımlarda bulunmuştur. İdealize edilen toplumu oluşturmada gelen mesaj kültür aşırı kodlar içerir ve bunlar hiçbir kültür ve coğrafyanın tekelinde olabilecek normlar değildir, verilmek istenen mesaj evrenseldir. Coğrafyayı aşan, zihniyetleri temsil eden bir içeriğe sahip olan bu mesaj, coğrafyaya bağlı olan unsuların ve toplumların değişip dönüşebilmesini hedefler (Düzgün, 2018, 217-218). Kur'an'da süreklilik içeren sosyolojik vurgular, toplumun önderlerinin yaşadığı canlı örnekler, sosyal olayların değişmez yanlarını vurgulamaktadır. Zaman ve mekânla sınırlandırılmayacak evrensel ilkelerin çıkarılması, değişmeyen fitratın temelini oluşturan değerleri ortaya çıkarmakla mümkün olacaktır (Güngör, 2007, 179).

² İslam'da Cahiliye hukukuna yönelik tutumu ifade eden terimlerden birincisidir. İslam'ın ilkeleriyle çelişmeyen kuralların kabul edilip devam ettirilmesine izin verilmesidir. Cahiliye dönemi kurumların ve bu dönemde kabul edilen kurallarda hiçbir değişiklik yapılmadan bunların onaylanıp devam ettirilmesini ifade eder (Türcan, 2013, 17).

³ İslam'ın Cahiliye Hukuku'na yönelik tutumlarını ifade eden ikinci terimdir. Cahiliye döneminde geçerli olan kural ya da kurumların İslam ilkeleriyle uyumlu hale getirilerek, yeniden düzenlenilerek kabul edilmesini ifade eder (Türcan, 2013, 17).

⁴ İslam'ın temel prensipleriyle uyumlu olmayan, toplumda yaygınlık kazanmış kuralların ya da alışkanlıkların tamamen yok sayılıp kaldırılmasına verilen isimdir (Türcan, 2013, 17).

3. Kur'an'da Yerel Kültür Unsuru Olarak Kadın

Cahiliye Döneminde Kadının Sosyal Yapı İçerisinde Konumu

Arap toplumunun yapılanma şeklinde ataerkil⁵ yapı göze çarpmaktadır. Ataerkil yapı içerisinde bu durumun getirisi olarak kadınlara karşı ön yargılı davranılarak kadınların toplumun dışarısında tutulduğu görülmektedir. Toplumda kadınlar hükmetme ve boyun eğme üzerine inşa edilmiş bir yapı mevcuttur (Wedûd Muhsin, 2005, 125). Mekke ticaretinin gelişmiş olması, yerleşik hayata geçiş, özel mülkiyet anlayışının yaygınlaşması gibi Mekke toplumunu zenginleştiren uygulamalar onların servetlerini kendi soy isimleri üzerinden devam etme arzusu dönemin Arap toplumundaki ataerkil bir yapı destekler gözükmemektedir. Bu yapı içerisinde zenginlik, asil soydan gelme ve cinsiyet statüyü belirler konumdadır. Zengin, asil ve erkek olan birey toplumda en üst tabakadadır. Fakir, asil olmayan erkek alt tabakadadır. Zengin, asil ve kadın olanların ise alt tabakada olan erkeklere karşı bazı avantajları vardır ancak bu kadınlar yine de alt tabakadadır. Bunların hiçbirine sahip olmayan kadın ise en alt tabakadadır (Yapıcı, 2016, 70-71).

Aynı zamanda Mekke, Medine, Yesrip gibi merkezi olan şehirlerde eşraf kızlarının toplumda son derece saygın bir yerde olduğu görülür. Arap toplumunda soylu kadınların dışında kalan kadınlara itibar edildiği rastlanan bir tavır olarak önümüze çıkmamaktadır. Toplumda hür kadınların hiçbir saygınlığı olmayan cariyelerden ayrılabilmesi için giyim tarzlarında farklılıklar mevcuttur. Hür kadınlara bir takım değer atfedilse de toplumun genel yapısal özelliği kadınların temel insani haklara layık görülmediği yönündedir. Arap toplumunda güce sahip olmak erkek çocuğa sahip olmak demektir. Erkeğe atfedilen değer, fiziki gücün etkin olduğu çöl ortamında erkek gücüne ihtiyaçla bağlantılı olabileceği görülmektedir (Apak, 2014, 146-148). Erkek çocuklarının savaşmak, aileye ve topluma karşı belli sorumluluklarını yerine getirmek, geçimi sağlamak gibi ritüelleri kadınların yerine getirmeye gücünün yetmeyeceği düşüncesiyle kız çocuklarından utanç duyulmaktadır (Ateş, 1997, 304). Kız çocukları her an kabilelere ve ailelere bir sorun yaşatabilecek tehdit unsuru olarak algılanmaktadır. Cahiliye Arap toplumunda, kız çocuklarının savaş sırasında başka bir kabileye esir düşebilecek olması yahut kendi kabilesi dışında başka gruptan biriyle evlenip kabilesine yararının dokunmayacak olması kız çocuklarından nefret etme sebepleri arasında sayılmaktadır (Demircan, 2004, 17-18).

“Onlardan biri, kız ile müjdelendiği zaman içi öfke ile dolarak yüzü simsiyah kesilir! Kendisine verilen kötü müjde (!) yüzünden halktan gizlenir. Şimdi onu, aşağılanmış olarak yanında tutacak mı, yoksa toprağa mı gömecek? Bak, ne kötü hüküm veriyorlar” (en-Nahl 16/ 58,59). “Ve diri diri toprağa gömülen kızcağıza sorulduğu zaman “hangi suçtan dolayı öldürüldü?” (et-Tekvîr 81/8-9).

Hiçbir suçu olmadığı halde küçük yaşta öldürülmeyip yaşamaya devam eden küçük kızların ailesinin başına kötü şeyler getireceği düşüncesi hâkimdir. Fakirlikten dolayı aile

⁵ Ataerkil yapı sosyoloji literatüründe erkeğin sahip olduğu güç bakımından kadından üstün görülmesi durumunu ifade eder. Erkek ve kadın arasında doğuştan gelen farklılıkları ön plana çıkarılmasıyla erkek egemenliğini meşrulaştırarak açıklayan sistemdir (Kirman, 2011, 37-38).

fertlerinin az olması yönündeki istekleri kendilerine göre kız çocuğunun öldürülmesinde gerekli kabul edilen bir neden olarak gözükmektedir. Kız çocuklarının savaş zamanında güç olarak kullanılamayacağı gibi bir de korunması gereken bir varlık olarak görülmesi durumu söz konusudur (Mevdudi, 1997, 7/49-50). Cahiliye döneminde cariyelik ve köleliğin sosyal kurum olarak görülmesi neticesinde, savaş esnasında kız çocuğunun esir düşeceği ve fuhşa zorlanacağı düşüncesinin de kız çocuklarını öldürme sebepleri arasında görülmektedir. Bunun yanında asabiyetin⁶hâkim olduğu sosyal yapıda, kız çocuğunun dengi olmayan biriyle evlenme ihtimali, istenmeyen kabilelerle hısımlık kurulabileceği düşüncesi de kız çocuklarını öldürmede tetikleyen faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Acarlıoğlu, 2019, 454-455).

Çocuk öldürmenin tarihsel bağlamına bakıldığında farklı toplumların böyle bir âdete sahip olduğu gözlemlenir. Nitekim Araplar dışında diğer toplumlarda Yunanlılar, Mısırlılar, Avusturyalılar gibi milletlerin yerli halklarının zaman zaman toplumsal kabülleri gereği çocuk öldürdüğü belirlenmiştir. Çocuk öldürmeler kutsal saydıkları varlıklara teşekkür etmek, kıtlığın getirdiği zorlu süreci daha rahat atlatmak, istenmeyen çocuktan kurtulmak, çocuğun hastalıklı ya da sakat olması yahut göçebe yaşam tarzında uzun yolculuğun zorluğunda çocuktan kurtulmak gibi sebeplere dayanmaktadır (Demircan, 2004, 11-21). Cahiliye döneminde kız çocuklarına yönelik yapılan bu uygulama kaldırılmıştır (el-Mümtehine 60/12).

Arap toplumunda görülen bir uygulama olan kız çocuğu öldürmenin yasaklanmasının, kültürü değiştirmenin yanında üst bir değer barındırdığını söylemek küresel değerler açısından mümkün gözükmektedir. Evrensel olarak bakıldığında genelde insanın, özelde çocukların yaşama hakkını temel özgürlükler arasındadır. Arapların kız çocuğu öldürme âdetine son verilerek yalnızca cinsiyet yüzünden kız çocuklarının toplumun dışına itilmesine son verilmiştir. Bunun evrensel insan haklarının başında gelen yaşama özgürlüğüne hizmet ettiği düşünülebilir.

3.1. Evlilik Sürecinde Kadın

Evlilik Çeşitleri

a-Çok Eşlilik

Cahiliye toplumunda, kırsal ve kentlerde evlilik şekilleri farklılaşmaktadır. Genel olarak evliliklerin kuruluşunda ailelerin sözü geçerlidir. Evlenme çağına gelmiş bir kızın, velisinin izni olmadan bir evlilik gerçekleştirebilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir (Şahin, 2019, 496). Toplumda soy birliğine dayalı yahut evlilik yoluyla kurulan aileler mevcuttur. Cahiliye döneminde güç, soya dayandığı için erkeklerin hiçbir sınır tanımadan çok kadınla evlenmeleri toplumda oldukça doğal karşılanan durum olarak gözükmektedir (Sarıçam, 2007, 18).

Bunun yanında, Arap toplumunda yetimler velileri tarafından evlendirilmektedir. Evlilikle ilgili alınan kararlarda velilerin isteklerinin belirleyici olması onların çıkarlarına

⁶ Asabiyet bir topluluğun aynı değerler etrafında toplanarak güce ve üstünlüğe sahip olması anlamına gelir. Kan bağına dayanan ve soyun önemsendiği bir bağlılık şeklidir. İbn Haldun'un kullandığı bir kavram olarak asabiyet, bir topluluğun, grup ya da cemaat mensuplarının arasında dayanışmayı sağlayan düşmana karşı birlik içerisinde olmasını önceleyen toplumsal bağlılık duygusunu ifade eder (Kirman, 2011, 35).

göre davranılması sonucunu doğurmaktadır. Yetimlerin mallarına ve güzelliklerine göz koymak suretiyle çeyiz ve mehirlere alt bir miktar belirlenerek kendileriyle evlenilmekteydi (Karaman vd., 2018, 768). Evlenmek için yeterli gücü bulunmayan Arapların, himayesi altında bulundukları yetim kızlarla ergenlik çağına girdikten sonra evlilik yaptıkları görülmektedir. Kimsesiz oluşları itibariyle haklarını savunamayışlarının birey toplum ilişkilerinde adaletsizliğe sebep olduğu ifade edilmektedir (Esed, 2002, 133). Sahip oldukları mallar vasileri tarafından kendilerine verilmemektedir. Vasiler, sosyo-ekonomik durumdardan ötürü himayesi altında olan yetimin malının egemenliğini bırakmak istememektedir. Yaptıkları uygulamalar, yetimlerin mallarını kötülüleriyle değiştirmekten ya da onları evlenmekten men etmeye gidecek şekilde zorbalasabildiği fark edilmektedir (Karslı, 2003, 173). *“Eğer kendileriyle evlendiğiniz takdirde yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz veya size helal olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın yahut da sahip olduğunuz cariyeler ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.”* (en-Nisâ 4/3) Ayette yetimlerle ilgili toplumsal kabuller ıslah edilmiştir (Yazır, 1992, 2/509-510).

Bunun yanında ayette çok eşliliğe müsaade edildiği görülmektedir. Kur’an çok eşliliği zorunlu kılmamıştır, cahiliye toplumunda süregelen âdete bir düzenleme getirmiştir. Vahyin muhatap olduğu bu toplum, kırsal hayat ve bedevi alışkanlıklarından ötürü çok kadınla evliliği hayatın bir gereği olarak görmektedir. Kabilelerinin nüfuzlu olması, çok çocuk sahibi olmak, kırsal hayatta iş gücüne sahip olmak, kabileler arası savaşlarda erkek nüfusunun azalması gibi hayatın getirdiği şartlar Arap toplumunda çok eşliliğe neden olan durumlar olarak gözükmektedir (Davarcı, 2008, 71). Ayetin amacı kaç kadınla evlenilmesi gerektiğinin sayısını belirlemek değildir, toplumda yerleşmiş olan uygulamayı şarta bağlamıştır. Nitekim adaleti yerine getirmenin şartlarının da çok zor olduğu başka ayetlerde vurgulanmıştır (en-Nisâ 4/29; Ateş, 1982, 1/479).

Görüldüğü üzere bir yandan çok eşliliğe izin verilirken diğer yandan bunun referansı eşitlik ve adalet ilkelerine dayandırılmıştır. Ardından da adaletin temin edilmesinin mümkün olamayacağı ifade edilmiştir(en-Nisâ 4/129). Çok eşliliğin Kur’an’da bu şekilde geçmiş olması ayete muhatap olan Arap toplumunda varolan uygulamaya ilişkin bir düzenleme olduğu görülmektedir. Farklı evlilik çeşitlerinin görüldüğü toplumlarda çok eşliliği kabul eden veya kesinlikle reddeden çevreler tarafından değer yarguları değişeceği için, ayette referans alınan uygulama şeklinin değişiklik göstereceği düşünülmektedir (Eren, 2016, 71).

Toplumun kadına yönelik tutumunun değişmesine dair getirilen hukuki kurallar Arap milletinin hoş karşılayacağı ve benimseyeceği şekilde düzenlendiği anlaşılmaktadır. Çok eşle evliliğin eskiye dayanması sebebiyle, aniden tamamen yasaklanması toplum açısından belirsizlik yaratacağı ve kabul edilmeyeceğinden ıslah edilmiş ve dörtle sınırlandırılmıştır. Çok eşlilik bu anlamda evrensellik içermez ancak çok eşliliğin sınırlandırılmış olması bu tarz evliliklerin görüldüğü toplumlara evliliğin şartı olarak adalet ilkesini getirmiştir. Çok eşliliğin devam ettiği toplumlarda Kur’an aile içerisinde kadınların hakkını savunmayı ve onurunu korumayı hedefler gözükmektedir.

b-Makt

Cahiliye dönemine ait bir diğer uygulama ise, kocası ölen kadının o aileden öz oğlu olmayan bir erkekle evlendirilmesidir. Bununla birlikte aile dilerse kocası ölmüş kadını istediği herkesle evlendirebilmektedir. *"Babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin –geçmişte olanlar artık geçmiştir- çünkü bu bir fuhuş iğrenç bir şeydir."* (en-Nisâ 4/22). Yapılan uygulamanın aile kurumuna zarar verdiği görülmektedir. Ölenin karısıyla evlenme âdetini dayandırdıkları gerekçe kişinin mirasına varis olmaktır. Yani veliler kendilerini ölünün malları üzerinde hak sahibi gördüğü gibi karısı üzerinde hak iddia ettiği görülmektedir (Ateş, 1982, 1/515).

c-Hıdn

Cahiliye döneminde hür kadınların sevdikleriyle birlikte olmak için uyguladıkları hıdn adında bir nikâh türü bulunmaktadır. Dost hayatı tutmak şeklinde tasvir edilen bu uygulama, hür kadınların açıkca zina etmekten çekinip, gizlice bu fiili gerçekleştirmelerini ifade etmektedir (Günaltay, 2002, 197). Cariyelerin fuhuş yapmasına kötü gözle bakılmasa bile toplum genel olarak bu konuları aşikâr şekilde yaşanmamayı benimser vaziyettedir. Bu dönemde iki türlü zina yapılmaktadır. İlki açık şekilde genelev işleterek zina yaptırmak, ikincisi ise hür kadınların gizli dost suretiyle kimsenin haberi olmadan onlarla birlikte olmalarıdır. Araplarda açıktan zina yapmak kötü davranış olarak nitelendirilmekle birlikte saklı şekilde yaşanmasında sakınca görülmemektedir. Gizli şekilde zina fiilini yaşamak hür kadınların tercih ettiği yöntemlerdendir. Kadınların dost tutması, kıtlık yaşandığı dönemlerde yiyecek temin etme aracı olarak da görülmektedir (Öztürk, 2019, 36). Kur'an'da evlilikte hür kadınlar tercih edilmesi gerektiği vurgulanırken; kadınların daha önce gizli dost tutmamış olanlarının seçilmesi gerektiği belirtilmiştir (el-Mâide 5/5). Gayri meşru olarak görülen evlilik çeşidi hem hür kadınlar için hem cariyeler için yasaklanmıştır (en-Nisâ 4/ 25).

İki kız kardeşle aynı anda evlenilmesi de toplumda görülen bir uygulamadır. Ancak yaygın bir evlilik şekli olarak Arap toplumunda kabul görülmediği de ifade edilmektedir (Demircan, Adnan, 37). İki kardeşle evlenmenin yasaklanması hükmünde (en-Nisâ 4/23) geçmişte yaşananların istisna tutulması, dönemde bu şekilde evlilik yapıldığının kanıtı olarak kabul edildiği göstermektedir (Ateş, 1982, 1/525).

Kur'an'ın kadın için medeni bir sistem inşa etme çabasında olduğu görülmektedir. Örneğin; üvey anneyle evlenmenin yasaklanması, iki kız kardeşle aynı anda evlenilmesinin yasaklanması, toplumda gayri meşru ilişkilerin yasaklanması ve evlilik içerisinde kadına zihar uygulanmasının kaldırılması dönemin var olan ilişkilerine yönelik düzenlemelerdir. Nitekim zihar uygulaması Kur'an'da kadının eş olma vasfına yönelik bir hakaret olarak değerlendirilmektedir. Evrensel değerler açısından düşündüğümüzde evlilik içerisinde kadının hakarete mağruz kalmaması ailelerin sevgi temelli bir yapıya sahip olması gerektiği burda ilke olarak gözükmektedir. Bunun yanında evlilik bağının, neslin muhafazasıyla birlikte mahremiyetin sınırlarının korunması, kadının metalaştırılmaması, aile içi kurulan rollerin daha sonra sert bir şekilde bozulmaması, aile kurumunun doğru çalışmasını engelleyecek problemlerin ortaya çıkmaması için buna sebep olacak evlilik çeşitleri ortadan kaldırılmıştır. Aileye yönelik evrensel değerler göz önüne alındığında ailenin; sevgi, merhamet, güven, sadakat ve saygıya dayanan temeller üzerinde

oluşturulması gerektiği yönünde evrensel ilkeler barındırdığını söylemek mümkün gözükmemektedir.

Mehir

Cahiliye döneminde evliliğin geçerli olmasının şartı mehirdir. Mehirsiz bir evlilik zinayla eş tutulur durumdadır. Mehir ödenmeden bir kadınla evlenmeye kalkışmak o kadına hakaret sayılmaktadır. Mehir hür kadınların evliliklerinin geçerli olmasında kriterdir, esir kadınlarla evlenme de mehir aranmamaktadır. Şeref, itibar ve güç gösterisidir. Mehirin miktarı belli olmayıp erkeğin maddi durumuna göre ayarlanmaktadır. Cahiliye döneminde mehir, kızın velisine verilmektedir. Ekonomik gücü elinde bulunduran birey olarak erkeğin, mehir üzerinde her türlü tasarruf hakkının olduğu görülmektedir (Öztürk, 2019, 28). Kadına mehrinin verilmemesi yerleşmiş kültür ile bağlantılı gözükmemektedir. Kadın üzerinde sosyal baskı kurma hakkına sahip olan kimseler, mehrin ekonomik değerçermesi açısından bir baskı aracı olarak kullandığı görülmektedir (Şefkatli Tuksal, 2018, 62-63). Kur'an'da kadınlara yönelik mehir uygulaması devam ettirilerek bunun yalnızca kadına ait olduğu dilerse mehrini paylaşabileceği ifade edilmiştir (en-Nisâ 4/4). Kadınlara verilen mehirin cimrilik yapılmadan ve gönül hoşnutluğuyla yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Mehrin veliye değide kadına ait olduğu bu şekilde kanunlaştırılmıştır (Yazır, 1992, 2/512). Başka kadınlarla evlenirken boşanma sırasında baskıyla eski eşten verilen mehrin alınmak istediği durumların yaşanması dolayısıyla eski eşin mağdur edilmemesi emredilmiştir (en-Nisâ4/19).

3.2. Boşanmada (Talak) Kadın

Cahiliye döneminde boşanmayı erkeğin gerçekleştirdiği görülmektedir. Boşanma gerçekleşirken "İpin boynundadır, serbestsin" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Göçebe yaşam tarzını benimseyen Arapların deveye hitaben kullandıkları bu tabirler, yaşamlarına ait pratiklerine yansımaktadır. Bir erkek karısına "Boşsun" dediğinde evlilik tam anlamıyla sona ermeyerek üçüncü söyleyişinde gerçekleşmektedir. Prensip olarak boşanma yetkisi erkeğe ait olmasına rağmen asil aile kızları istisnai durumlarda nikâh sırasında boşanma hakkının kendi elinde olmasını isteyebilmektedir (Öztürk, 2019, 44). Asil kadına bu hakkın verilmesi kabilesinin güçlü oluşuna dayandırılmaktadır. Nitekim asabiyete dayalı toplumda, örfi kuralların denetlenmeye tabi tutulmamasından kaynaklı kuralların istenilen şekilde esnetilebildiği görülmektedir. Üç talakla gerçekleşen boşanma sonrasında erkek dilerse boşadığı karısıyla tekrar evlenebilmektedir. Ancak cahiliye örfünde bunu belli şarta dayandırarak gerçekleştirebilmek mümkündür. Kadın kocası dışında bir kimseyle evlendikten sonra ondan boşanıp tekrar kocasına dönebilmektedir. Arapların geliştirmiş olduğu bu yöntem Cahiliye döneminde formalite icabı bir yöntem olarak gözetilip hileli şekilde gerçekleştirilmektedir (Öztürk, 2019, 45-49). Ancak sınırsız boşanma hakkına sahip olan erkek, karısını iki kez boşadıktan sonra iddet süresinin dolmasına az bir zaman kala dönerek bir daha boşamaktaydı. Bu durumda kadının başkasıyla evlenebilme ihtimali ortadan kaldırılmaktadır. Kur'an'da sınırsız boşanma hakkı üç ile sınırlandırılarak; ilk iki

boşamada evliliğın kurtarılabilmesi için zaman tanınmış, üçüncü kez boşama gerçekleştirildiğinde ise tarafların evlilik ilişkileri kesin bir şekilde sonlandırılmıştır. Erkeğın boşandığı karısına geridönme istemesi durumunda Cahiliye Arap toplumunun geliştirmiş olduğı yöntem, hilesiz olmak şartıyla devam ettirilmiştir (el-Bakara 2/229-230).

Cahiliye Araplarında, kocanın karısına duyduğı kızgınlık yada kadının üst üste kız çocuk doğurması gibi durumlarda sıkça başvurulan "İla" adı verilen bir yöntem bulunmaktadır. Erkek kadına belirli bir süre yaklaşmayacağına dair yemin edip, onunla evlilik ilişkisi yürütmez ancak tam anlamıyla da kadından boşanmazdı. Kadının evde bir hizmetçi varsayıp, eş olarak değilde bakıcı konumunda hayatına devam ettiğı gerçeğine rastlanılmaktadır (Öztürk, 2019, 53). Cahiliye Arap toplumunda soya önem verilmesi sebebiyle, belirli bir süre tayin edilmemiş olmakla birlikte kadınların boşanmadan sonra iddet beklemesi istenmektedir. Ancak erkek iddet süresinin dolmasına az bir zaman kala eşine döner ve tekrar onunla birlikte olmamaya yemin ederdi (Dindi, 2014, 190). Bu uygulama kadının kötü yönlerini düzeltebilmesi için ve evliliğın yoluna koyulabilmesi için de yapıldı. Genel olarak ise Araplar bunu kadınlarını cezalandırmak, onları baskı altında tutmak amacıyla yapmaktaydı. Kadının bu durumdan kendi çabasıyla kurtulma ihtimali yoktur (Karaman vd., 2018, 338). Birden fazla kadınlı evliliğın doğal karşılandığı bu yaşam tarzında, bir kadınlı evliliğı süreli yahut süresiz bir şekilde sonlandırmak erkek açısından fizyolojik ya da psikolojik anlamda bir mağduriyet doğurmamaktadır. Ancak bu durumun kadına, kumaları karşısında ya da topluma karşı bir statü kaybı yaşattığı görülmektedir. Kadının sosyal hayatında yaşadığı bu belirsizlik psikolojik bir şiddete dönüşmektedir. Evlilik bağının kopartılması insiyatifi tamamen erkeğın tekelinde olan bir uygulama olarak toplumun kabulleri arasındadır (Şefkatli Tuksal, 2018, 67).

Yaşanan kültürel şartların neticesi olarak kadının boşanmada herhangi bir yetkiye sahip olmaması, yalnızca erkeğın bu yetkiyi kullanması dönemin şartları itibariyle göze batan ve eleştirilen bir durum olmamakla birlikte kadına haksızlık yapıldığı düşüncesini de oluşturmaktadır (Karlı, 2003, 190). *"Eşlerine yaklaşmamağa yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Eğer (yemin edenler yeminlerinden dönmeyip kadınlarını) boşamaya karar verirlerse (ayrılırlar)."* (Bakara 2/226-227). Cahiliye İla'sında bir ya da iki yıllık zaman dilimi arasında farklılaşan bu süreç Kur'an'ın ıslahıyla birlikte dört aya indirilerek adet devam ettirilmiştir (Görgülü, 1999, 115).

Boşanmanın erkek elinde olduğı dönemde kadınların evlilikten kurtulmak için geliştirdikleri bir yöntem vardır. Bu da boşanmak isteyen kadının haklarından feragat ederek mehrini, sahip olduğunu mal varlığını kocasına verip kendisini boşamasını sağlamak şeklinde gerçekleşmektedir. Şerefli aile kızlarının eşleri istenmeyen hareketlerde bulunduğı zaman, aileler de erkek üzerinde baskı kurarak kızlarını belirli bir mal karşılığında boşamalarını isteyebilmektedir. Bunun yanında erkekler evli kalmak istemedikleri kadınlarının mal varlığına sahip olmak için, evlilik içerisinde onlara çeşitli baskılar uygular boşanmayı istemeye mecbur bırakırdı (Dindi, 2014, 174-175). Kur'an'da cahiliye teammülü olan boşanma geleneğı ıslah edilerek devam ettirilmiştir. Kadınlardan boşanma karşılığında mehrinin istenmesi sahip olduğı malların alınması yasaklanmıştır (el-Bakara 2/229). Ancak kadının, evliliğı devam ettiremeyeceğine karar vermesi üzerine, kadın dilerse fidye ödeyerek boşanmayı isteyebilmektedir (Ateş, 1982, 1/266).

Cahiliye döneminde boşanma yöntemlerinden biri de Zihar'dır. Zihar, Yesrip/Medine çevresinde yaşayan Arapların uyguladıkları boşanma şeklidir. Arap toplumunda yaygın olan ve erkeklerin kadınları boşarken kullandığı ağır ifadeler arasında gözükmektedir. Erkek sınırsız olarak evlenebiliyorken kadına "sen bana anamın sırtı gibisin" (el-Mücadele 58/2) dediğinde boşanmış oluyordu. Kadın başkasıyla evlenemiyor kocasıyla da arasında bir evlilik ilişkisi kuramıyordu. Toplumsal hayat erkeğin üzerine kurulduğu için kadının uğramış olduğu mağduriyet çözümsüz kalıyordu. Bu sadece Arap toplumuna ait bu uygulamadır, ayette yaptıkları işin iftira ve yalan olduğu belirtilmiş, ziharın yasaklandığı ortaya koyulmuştur. "İçinizden zihar yapanların kadınları, onların anaları değildir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar çirkin bir laf ve yalan söylüyorlar." (el-Mücadele 58/1-4). Bu anlamda hem ahlaki olarak yeni bir düzenlemedir hem de belirsiz durumda olan kadının mağduriyeti giderilmiştir (Köse, 2017, 78). Zihar bir boşanma türü olarak kabul edilmektense kefaret ödemek yoluyla evliliğin devam edilmesi yolunda hükmü verilmiştir (el-Mücadele 58/4). Cahiliye döneminde zihar yapıldığında kişinin kocasına dönme ihtimali yoktur. "Sen bana anamın sırtı gibisin" sözü Kur'an'da kadınların şerefine yapılan bir hakaret olarak belirlenmiştir. Bir insanı hata ile öldürmek derecesinde bir suç gibi görüp, ziharın ortadan kalkması ve normal evliliğe dönüşebilmesi için bunu karşılayabilecek kefaret istenmiştir (Yazır, 1992, 7/454).

Arap toplumunda kadını boşamaya yönelik belirsiz tavırların sona erdirilmesi, evliliğin sona ermesinde kadının toplumdan dışlanmamasını ve birey olma özelliğini yaşayabilmesi yönünde yeni bir perspektif çizmeyi hedefler gözükmektedir. Nitekim kocası ölen kadın üzerinde velilerin tasarruf hakkının kaldırılmasıyla yerele ait bir uygulamaya son verildiği anlaşılmaktadır. Kadının kocasının ölümünden sonra aile içerisinde üvey oğluya evlenmesinin yasaklanması, evrensel değerler açısından bakıldığında, kadının eşinin ölümünden sonra hem yas dönemini sağlıklı atlatabilmesi hem de toplumun kadın üzerindeki baskısını hafifletmesi ile insani yaşam şartlarına göre hukuki kuralların uyarlandığı gösterir.

3.3. Siyasi Hayatta Kadın

Cahiliye toplumunda görüşüne değer verilmeyen kadınların toplumsal hayatta yerini düzenleyen pek çok uygulama vardır. Bunlardan birisi Mekke'nin fethine yakın inen "Ey Peygamber! İnanmış kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında biri iftira uydurup getirmemek, iyi işi işlemekte sana karşı gelmemek hususunda sana bey'at etmeye geldikleri zaman bey'atlarını kabul et ve onlar için Allah'tan mağfiret dile." (el-Mümtehine 60/12) ayettir. Bu dönemde mümin kadınlara beş husus yasaklanarak kadınlar arasında yaygın olan gayri ahlaki durumlar belirtilmiş, kadınlar bu davranışlardan uzak durmaları gerektiği konusunda uyarılmıştır. Birbirine iftira atmaları, başkasının çocuğunu kendi eşleri üzerine nispet etmeleri ve ölenin arkasından sesli bir şekilde bağırarak ağlamaları dönemin kadınına ait kötüsaydıkları alışkanlıklardandır. Bey'at esnasında kadınların söz konusu durumlarda eski alışkanlıklarını bırakarak yeni özellikler kazanmalarının istendiği kendilerine

bildirilmiş olup, kabul edip etmeyecekleri hususunda kendilerine söz hakkı verildiği gör÷lmektedir (Mevdudi, 1997, 6/253-258).

Bey'at'ın ortaya çıkardığı tabloda muhatap alınma bakımından kadın ve erkeğin eşit tutulduğu gözlemlenmektedir. Ataerkil yapıya sahip Arap toplumunda biat etmek sadece erkeklere bırakılmamıştır, toplumun kurulmasında kadına verilen değer vurgulanmıştır. Bunun kadın haklarının toplumsal cinsiyet bağlamında erkekten aşağıda görülmemesine yönelik bir ıslahat olduğu düşünülebilir. Biatın, yönetici ile yönetilen arasında bir akit olması göz önünde bulundurulduğunda, kadınlardan biat alınması bu çağa göre son derece ileri bir uygulama olarak kabul edilebilir. Burada kadına verilen söz hakkının, evrensel anlamda kadına toplumun diğer alanlarında da özgürlükler tanıyarak onu sosyal ve siyasi hayata hazırladığı düşünülebilir.

3.4. Dini Hayatta Kadın

Kadınlara sosyal hayatlarında kötü muameleyle maruz kaldıkları durumlardan biriside, hayız oldukları dönemdir. Cahiliye Araplarının teamülleri arasında bulunan âdete göre, hayız döneminde kadınlar evlere alınmaz, aynı masada yemek yenmez, onlarla cinsel ilişkide bulunmaz, kadının dokunduğu bir şeye dokunmaktan kaçınılır adeta hastalıklı muamelesi yapılırdı. Yahudilerin anlayışlarına dayanan bu kabullerin, Arap kùltürü içerisinde kendine yer bulduğu gör÷lmektedir. Kadının dini uygulamalardan uzak durmasının yanında toplumsal hayattan ve sosyal ilişkilerden uzak tutulduğu ve dışlandığı gör÷lmektedir (Dindi, 2014, 159).

Kur'an'ın uygulamasında aybaşı hali cinsel ilişkiden ve ibadetten uzak durulması şeklinde düzenlenmiştir (el-Bakara 2/222). Gör÷lmektedir ki ayet, adet dönemindeki kadına eziyet verecek bir ilişki ve ibadet dışındaki davranışlara izin vermiştir. Adet dönemindeki kadının ibadet ve cinsel kısıtlaması kadının tiksindirici olmasından ziyade; ona eziyet veren ve adet döneminde bünyesinin hastalığa yatkın olmasına dayandırılmıştır (Oruç, 2016, 165).

Adet dönemlerinde kadına hastalıklı muamele yapılması, biyolojik özelliği sebebiyle olumsuz muamelelere maruz kalması dönemin bakış açısıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Kadınlara adet dönemlerinde toplum tarafından kısıtlanılan hareketleri, ibadetten uzak durmak ve cinsel ilişkiden uzak durmak şekilde düzenlendiği gör÷lmektedir. Kadınlara yaşamlarında varolan adet döngüsü sadece Arap kadınına ait değildir. Bu bağlamda biyolojik özelliklerinden kaynaklı kadının, herhangi bir dışlanma yaşamaması gerektiği sonucuna ulaşabilmemiz mümkün gözükmektedir.

3.5. Toplumsal Hayatta Kadın

a-Örtünme ve Tesettür

Örtünmenin Arap kùltüründe eskiye dayanan kabulleri vardır. Örtünmek, hür ve Arap kadınlara asaletlerinin ve iffetlerinin göstergesi sayılmaktadır. Örtü o günün kadında, servet sahibi olmaya, asil soydan gelmeye ve güçlü kabileye sahip olmaya işaret eder (Wedûd Muhsin, 2005, 31-32). Cahiliye şiirine de konu olan kadınlara bir kısmının, güzelliğini örtmek için yüzünü dahi kapattığı vurgulanır. Cahiliye dönemi kadının

başörtüsün tasviri, başını enselerinden bağlayıp gerdanlarını açıkta bırakarak yakasını gösterir vaziyette olduğu şeklinde yapılır. Kur'an'da tesettüre ve örtünmeye dair ölçülerin Arap kadını üzerinden şekillendiği görülmektedir (Yazır, 1992, 6/15). Başörtüsünü omuzların üzerine vurma gerdanı boyunu kapatacak şekilde olması hususu üzerinde durulup cahiliye kadının örtünme şekli tüm inana kadınların uygulaması gereken şekliyle belirlenmiştir (Nûr 24/31).

Bunun yanında cahiliye döneminde akşam saatlerinde dışarıya çıkan kadın yabancı erkeklerden korunmak amaçlı hür olduğunu gösteren dış örtüsü takmaktadır. Bu durum Arap kültüründe sosyal statü açısından hür olan kadınların konumunu belirleyen bir semboldür (Karşlı, 2003, 90-92). Dış örtüsü giymek henüz yerleşik hayata tam anlamıyla geçilmemiş olması sebebiyle, çadırlarda ve dar sokaklarda erkekler tarafından taciz edilmemesi için uyulanmakta olduğu dönemin kabul edilen örflerindedir. Kur'an'da da Kadınların dışarıya çıkarken vücudunu kapatan bir örtüyle çıkması uygun görülmüştür (el-Ahzâb 33/59). Dönemin şartları gereği sokaktaki kadının birbirlerinden hür ve cariyeye şeklinde ayırt edilmesi hür kadınlar açısından gereklilik olarak görülmüştür. Nitekim tesettür konusunda gelen düzenlemede, cariyelerin hükümlerden mesul olmadıkları anlaşılmaktadır. Hür kadının ise korunması gerektiği itibarına zarar verecek fiillerden uzak tutulmaya özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Vahiy kültürel olguya müdahale ettiği için, dönemin köklü uygulaması olan kölelik ve cariyeliğe dair meseleler bir anda ilga edilemeyeceğinden mevcut örfe yönelik düzenlenme yapılmıştır (Öztürk, 2018, 108-112). Örtünme ayetlerinde cariyelerin istisna tutulduğu görülmektedir. Dönemin sosyal kurumu olan cariyeliğin devam ettiği göz önünde bulundurularak tesettürle ilgili hususlarda ıslahat yapılmıştır.

Sonuç

Toplumların sahip oldukları yaşam tarzları, onların kendilerine ait kültürlerin oluşumunu sağlar. Çeşitli unsurlardan oluşan bu kültürler, toplumdan topluma farklılık arz eder. Küreselleşme süreciyle birlikte kültürler birbirleriyle fazlaca etkileşim halinde olup ortak değerler üretmektedir. Kur'an'da kadını alakalı yerel kültür izleri taşıyan ayetlerin, toplumsal gerçekliklerle iç içe olduğu ve var olan kültür içerisinde şekillendiği görülmektedir. Meselenin fenomenolojik boyutu dikkate alındığında yerellik-evrensellik dikotomisi dikkat çekmektedir. Vahyin geldiği toplumda değiştirilmek istenilen unsurlar yerel olaylarla verilmiş ve bireyler üzerine inşa edilmiştir. Arzu edilen değişimlerin evrensel değerler açısından yansımaları vardır.

Toplumun güç vasıtalarını elinde bulundurmayışı sebebiyle kadının Arap toplumunda hayatın aktif öznesi olarak kabul edilmediği görülmektedir. Kur'an'ın toplumlardaki dengesizlikleri düzenlerken kadının kültür içerisinde maruz kaldığı baskıları azaltmaya yönelik değişiklikler hedeflediği anlaşılmaktadır. Boşanma sırasında kadının yaşayacağı toplum baskısı, toplumdan dışlanması ve kötü muamelelere maruz kalmaması için değişiklikler yapıldığı görülmektedir. Nitekim Arap toplumunda sınırsız iddet süresi ve sınırsız eşlerini boşama hakkı yasaklanarak kadının itibarının gözetildiği görülmüştür. Aynı zamanda Arap toplumuna ait bir diğer uygulama olan kadının belli bir

ücret karşılığında boşanma talebinin kabul edilmesi kuralı ıslah edilerek devam ettirilmiştir. Evrensel bağlamda düşündüğümüzde evliliklerin bitirilmesinde erdemli davranılması gerektiği, boşanmanın erkek ve kadın için bir seçim olduğu, kadına yönelik tutumun eziyet verilmeyecek bir şekilde yansıtılması gerektiği ilke olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ayetlerin yerel kültür içermesi Kur'an'ın topluma yönelik hitabında muhatabının durumunu göz önüne aldığına göstergesidir. Dönemin sosyo-kültürel atmosferi içerisinde kadınların toplumsal kurumlar içerisinde konumlarını iyileştirecek ıslahatlar yapılmıştır. Evliliklerin kurulmasında ve sonlandırılmasında kadının hakları gözetilerek, boşanma sonrasında toplumun dışına itilmemelerine yönelik değişimlerin yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Evrensel değerler açısından bakıldığında aile kurulumunda kadının fikri, ihtiyaçları ve onuru göz önünde bulundurularak sevgi temelli bir yapının oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır. Nitekim iki kız kardeşle aynı anda evlenilmesinin ve baba vefat ettiğinde çocuğun üvey annesi ile evlenmesinin yasaklanması bu amaca yönelik yenilikler olarak gözükmektedir. Bunun yanında ataerkil toplumların yapısında hem kadın olduğu için, güçsüz olduğu için ve savunmasız olması gerekçesiyle çeşitli insan dışı muamelelere maruz kalan kadınların durumuna yönelik ıslahatlar yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda yetimlerin mallarına el konulması ve onlara yapılan kötü muamelenin yasaklanması, bireylerin yararının gözetildiğini göstermektedir. Evrensel anlamda yoksulun ve yetimin gözetilmesi gerektiği, özel mülkiyet hakkına saygı duyulması gerektiği vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak kadına dair yerel kültürün Kur'anî boyutlarının, kadının evliliği, aile içerisindeki konumu, sosyal hayat içerisindeki durumu üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca kadına ilişkin hükümlerin yerel kültürün evreninde şekillendiği görülmektedir. Bunun yanında sosyolojik olarak bakıldığında Kur'an'ın Arap toplumu içerisinde kadına yönelik tutumunun, evrensellik içeren temel insani haklar çerçevesinde değiştirilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır.

Kaynakça

- Acarlıoğlu, Ahmet. "Cahiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme". Cumhuriyet İlahiyat Dergisi 23/1 (Haziran 2019), 441-460.
- Akkaya, Mehmet. Dil ve Kültür Anlamında Nermin Uygur'un Felsefe Anlayışı. İstanbul: Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Aktı, Ümit. Sosyolojik Açıdan Küreselleşme ve Din. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2008.
- Alver, Köksal. Kültür Sosyolojisi ve Kültürel Çalışmalar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık Öğretim Yayınları, 2010.
- Apak, Adem. Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü. İstanbul: Ensar Yayınları, 2014.
- Aslanoğlu, Rana A.. Kent, Kimlik ve Küreselleşme. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 2. Baskı, 2000.

- Ateş, Süleyman. "İslamın Kadına Getirdiği Haklar". *Journal Of İslamicResearch*10/4 (1997) , 303-311.
- Ateş, Süleyman. *Kur'an'ı Kerim'in Yüce Meal'i ve Çağdaş Tefsiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Back, Les. "Yerel/ Küresel". çev. Mehmet Ali Kirman. *Temel Sosyolojik Dikotomiler*.ed.ChrisJenks. 988-155. Ankara: Atıf Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Bauman, Zygmunt. *Küreselleşme*. çev. Abdullah Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Davarcı, Zehra. "Hak Dini Kur'an Dili" ve "Kur'an Yolu" Tefsirlerinde Kadın'ın Sosyal Statüsü. *Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, 2008.
- Demircan, Adnan. "Cahiliye Araplarında Kız Çocuklarını Gömerek Öldürme Âdeti". *İstem* 3/2 (Aralık 2014), 9-29.
- Demircan, Adnan. "Cahiliye Dönemi ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh". *Diyanet İlmi Dergi* 49/3 (Eylül 2013), 21-42.
- Dindi, Emrah. *Kur'an'da İslam Öncesi Kültür İzleri (Muamelat Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Düzgün, Şaban Ali. *Dini Anlama Klavuzu*. Ankara: OTTO Yayınları, 2. Baskı, 2018.
- Emiroğlu, Kudret. *Antropoloji Sözlüğü*. ed. Suavi Aydın vd. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 2003.
- Eren, A. Cüneyt. *Cennetten Süzülen Nâzenin İzdüşüm Kadın (Kur'ân Perspektifinde Kadın)*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Eren, Gülşah. *Türkiye'de Yerel ve Küresel Kültür Politikaları "Kültür Bakanlığı Örneği"*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Ergün, Doğan. *Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik*. Ankara: İmge Yayıncılık, 2000.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı Meal-Tefsir*. İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.
- Friedman, Thomas. *Küreselleşmenin Geleceği Lexus Ve Zeytin Ağacı*. çev. Elif Özsayar. İstanbul: Boyner Holding Yayınları, 2000.
- Gelekçi, Cahit. "Küreselleşme-Yerelleşme İlişkisi". *İstanbul Journal of Sociological Studies* 0/3 (Eylül 2011), 263-277.
- Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*. çev. Engin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Giddens, Anthony. *Toplumun Kuruluşu*. çev. Hüseyin Özel. Ankara: Bilim ve Sanatları Yayınları, 1999.
- Görgülü, Hasan Ali. "Cahiliye Döneminde Boşanma Çeşitleri Ve İslam'ın Örfeltibar Etmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 0/6 (1999) 110-127.

- Günaltay, Şemseddin. "İslamdan Önce Araplar Arasında Kadının Durumu, Aile ve Türü Nikâh Şekilleri". *Mağrife Bilimsel Birikim Dergisi* 15/60 (1951), 189-199.
- Günay, Ünver. *Din Sosyolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.
- Gündüz, İsmail. "Global Modernite'de Kentleşme Karşısında Alt Kültür, Dil ve Yerel Kimlik". *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* 17/2 (Haziran 2015), 37-72.
- Güngör, Özcan. "Kur'an'da Sosyal Bütünleşme". *Diyanet İlmî Dergi* 42/2 (Haziran 2007), 173-190.
- Güngör, Özcan. Tokur, Behlül "Küreselleşme Bağlamında Türkiye'nin Rol Modelliği: Ortadoğu Örneği", *Journal of Turkish Studies*, 13/2, (2018) 1-18.
- Hung, Hasing, vd. "Çağdaş Tayvan'da Kültürel Küreselleşme ve Yerelleşme". çev. Ayla Ortaç. *Bir Küre Bin Bir Küreselleşme*. ed. Peter L. Berger vd.. 56-75, İstanbul: Kitapevi Yayınevi, 2003.
- Journet, Nicolas. *Evenselden Özele Kültür*. çev. Yümni Sezen. İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Kaplan, Mehmet. *Kültür ve Dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 29. Basım, 2012.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları, 2018.
- Karlı, İbrahim Hilmi. *Kur'an Yorumlarında Kadın Sosyo-Kültürel Çevrenin Kur'an Yorumlarına Yansımaları*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2003.
- Kırca, Celal. "Kur'an'ı Anlamada Mantık Sorunsalı". *Usul İslam Araştırmaları Dergisi* 0/28 (Ekim 2017), 7-42.
- Kirman, Mehmet Ali. *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- Koç, Turan. *Dilin Ötesi Kur'an'ın Dil ve Uslubu Üzerine*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2018.
- Köse, Saffet. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: Beyhan Yayınları, 2017.
- Macit, Nadim. *Kur'an'ın İnsan Biçimci Dili*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Marshall, Gordon. *Sosyoloji Sözlüğü*. çev. Osman Akınhay - Derya Kömürcü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1999.
- Mevdudi, Ebu'l'A'la. *Tefhimu'l Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayseri vd.. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Okumuş, Ejder. "İslam'ın Yerel Bağlıları". *Değerler Eğitimi Dergisi* 4/11 (Haziran 2006), 69-100.
- Oruç, Ayşe Betül. *Klasik ve Modern Dönem Kaynaklarında Kadın Algısı*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Özsoy, Ömer. *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*. Ankara: Otto Yayınları, 3. Baskı, 2018.
- Öztürk, Mustafa. *Cahiliyeden İslamiyete Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 7. Baskı, 2019.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an'ı Kendi Tarihinde Okumak -Tefsirde Anakronizme Ret Yazıları-*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 9. Baskı, 2018.

- Sarıçam, Meryem. Hz. Muhammed'in Eşlerine Hitap Eden Ayetlerin İncelenmesi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Subaşı, Necdet. Din Sosyolojisi. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2017.
- Şahin, Aynur Hatice. "Ayetler Işığında Cahiliyeden İslam'a Kız Çocuğu/Kadın Hakları Tahvili". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 9/2 (Eylül 2019), 479-518.
- Şefkatli Tuksal, Hidayet. Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri. Ankara: Otto Yayınları, 7. Baskı, 2019.
- Şen, Bülent. "Küreselleşme: Anlamları ve Söylemler". SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi 0/18 (Aralık 2005), 147-162.
- Tartaglia, Stefona- Rossi, Monica. "The Local Identity Functions In The Age of Globalization: A Study on a Local Culture". Community Psychology in Global Perspective 1/1 (2015), 105-121. <https://doi.org/10.1285/i24212113v1i1p105>
- Türcan, Talip. "İslam Hukuku'nun Mahiyeti ve Temel Özellikleri". İslam Hukuku.ed. Hacı Yunus Apaydın. 1-10. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Urry, Jhon. Mekânları Tüketmek. çev. Rahmi G.Öğdül. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018.
- Vardar, Berke. Dilbiliminin Temel Kavram ve İlkeleri. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1982.
- Watt, W. Montgomery. Modern Dünyada İslam Vahyi. çev. Mehmet S. Aydın. Ankara: Hülbe Yayınları, 1982.
- Wedûd Muhsin, Amine. Kur'an ve Kadın. çev. Nazife Şişman. İstanbul: İl Yayıncılık, 3. Baskı, 2005.
- Yahyagil, Mehmet. Küreselleşme Girdabında Kültür: Modern Zamanlarda Mutluluk Arayışı. İstanbul: Yedi Tepe Üniversitesi Yayıncılık, 2019.
- Yapıcı, Asım. Toplumsal Cinsiyet Din ve Kadın. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2016.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili. İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, 1992.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları, 11. Baskı, 2018.

